

hebben tot hun oprichting krijgen veel aandacht, er wordt ook licht geworpen op de overeenkomsten en verschillen tussen het onderwijs op de openbare en dat op de christelijke scholen. Verschillen waren er in de visie op de opvoedingsidealen, en daaruit voortkomend op christelijke en maatschappelijke deugden, op belonen en straffen en natuurlijk ook in de behandeling van de leerstof, met name de vaderlandse geschiedenis. Voor een analyse van de leerstof raadpleegde Stilma de gebruikte leerboekjes, maar hij heeft ook veel gevonden, met name over de visie op christelijk onderwijs, in negentiende-eeuwse tijdschriften, over welke wij in een waardevolle bijdrage nader ingelicht worden. In de wat kortere hoofdstukken over de geschiedenis van het onderwijs op de protestants-christelijke scholen in onze eeuw laat hij zien hoe moeilijk het is geworden een samenhangend leerplan op te stellen dat door iedereen als christelijk ervaren wordt. Hoe moet men kinderen christelijk opvoeden als de meningen omtrent christelijk handelen zo uiteenlopen als thans het geval is?

Dit werk is voor pedagogen geschreven en geeft niet een geschiedenis van de school met den bijbel, maar eerder een beschrijving van de visies die het onderwijs op deze scholen bepaald hebben. Wie meer wil weten, bijvoorbeeld over de rooms-katholieke scholen, over maatschappelijke achtergronden, enz., wordt teleurgesteld. De auteur heeft zich consequent beperkt tot zijn onderwerp en dat mogen we hem niet kwalijk nemen. Iets anders is, dat de schrijver niet altijd even duidelijk is voor lezers zonder pedagogische scholing. Wat moeten we bijvoorbeeld met een aanbeveling als 'de in het pedagogisch concept tot stand gekomen beslissingsmomenten moeten enerzijds antropologisch beargumenteerd kunnen worden en anderzijds in het onderwijsgebeuren zichtbaar kunnen worden gemaakt' (180). Dit taalgebruik, dat we door het hele boek terugvinden, maakt in het bijzonder de theoretische hoofdstukken moeilijk leesbaar. Ook maken de vele citaten en samenvattingen van andermans meningen het geheel wat onoverzichtelijk. Niettemin is deze studie te waarderen als een bijdrage tot het inzicht over het protestants-christelijk onderwijs, misschien juist omdat de auteur zich hield aan zijn doelstelling, die ik zou willen omschrijven als een poging om antwoord te geven op vragen als: waarom floreerden de protestants-christelijke scholen in de negentiende eeuw, waarom zijn er nu moeilijkheden en in welke richting moeten we het gaan zoeken.

E. P. de Booy

E. Witte, *De 'Moniteur belge', de regering en het parlement tijdens het unionisme (1831-1845)* (Brussel: Belgisch Staatsblad, 1985, 143 blz., Bf400,-).

Op 16 juni 1831 verscheen het eerste nummer van de *Moniteur belge*. Deze gebeurtenis werd honderdvijftig jaar later plechtig herdacht. Eén van de twee lezingen die bij die herdenking werden gehouden, is thans in uitgewerkte vorm in druk verschenen.

Op heldere en overtuigende wijze analyseert prof. Witte de evolutie van de *Moniteur belge* tussen 1831 en 1845 van regeringskrant tot staatskrant. Het blad werd in het leven geroepen met de uitdrukkelijke opdracht verslag te geven van de debatten in het parlement. Daarnaast moest het de besluiten van de uitvoerende macht publiceren. Maar in de eerste jaren van haar bestaan bevatte de krant belangrijke opiniërende artikelen ter legitimatie van het onafhankelijke België, zijn monarchie en zijn unionistische regeringscoalitie. Daarmee werd een politiek van door de regering gefinancierde pers voortgezet die veel Zuidnederlanders tijdens het Verenigd Koninkrijk hadden bestreden. De leiders van de jonge, nog instabiele staat in het voetspoor van Willem I: het is een boeiend gegeven.

De hoofdredacteur/directeur van de *Moniteur*, Bourson, was een geboren Fransman, maar ook een overtuigd Belgicist en een vriend van het unionisme. Hij werd in 1837 genaturaliseerd. De diplomatieke, tactvolle Bourson wist in zijn politiserende artikelen de suggestie te wekken dat België voorstander was van een gematigde buitenlandse politiek. Bij conflicten tussen ministers of tussen ministers en het staatshoofd kon hij behendig schipperen. Een zakelijke dialoog met de oppositiepers ging hij niet uit de weg. Opmerkelijk is, dat Bourson meer aandacht schonk aan de monarchie en de monarch dan aan het parlementaire bestel. Mevrouw Witte komt tot de conclusie over voldoende aanwijzingen te beschikken, 'dat de *Moniteur belge* zich niet in de eerste plaats richtte tot de overtuigde voorstanders van het parlementaire regime maar dat ze meer de opinies van de conservatievere groepen, voor wie de doorwerking van een aantal ancien-régime-concepten essentieel was, aan bod liet komen' (75).

Dit opiniërende aspect raakte na een paar jaar op de achtergrond. Er zette een depolitiserende trend in die onder meer werd mogelijk gemaakt door de stabilisering van de Belgische staat. Deze tendentie zette zich door en in 1845 verdwenen alle opinievormende rubrieken. De publikatie van wetten en besluiten werd nu de voornaamste taak. De *Moniteur* was een echte staatskrant geworden.

Mevrouw Witte baseert haar betoog gedeeltelijk op een inhoudsanalyse volgens het model van Parsons. De cijfermatige gegevens worden in tabellen overzichtelijk gemaakt. Daaraan is toegevoegd een situerende bijlage waarin S. Keuleers een algemene schets geeft van een inhoudsanalytische strategie. Het eerste gedeelte van deze schets is geschreven in een weinig toegankelijk jargon. Misschien ligt het aan deze recensent dat hem vooral de zin is bijgebleven: 'Nu heeft wel elke onderzoekstechniek zijn mogelijke perverse gevolgen' (134).

Bij zoveel bijlagen valt het op dat niet enkele opiniërende artikelen van Bourson als typerende specimina zijn opgenomen. De verhandeling van mevrouw Witte heeft de lezer daar bepaald nieuwsgierig naar gemaakt.

Deze belangwekkende publikatie herinnert er aan dat een vergelijkbare studie over het *Journal de la Haye* in samenhang met *AzNederlandsche Staats-Courant* niet voorhanden is. Het opstel van Sautijn Kluit uit 1879 bevat wel nuttige informatie maar is thans geheel verouderd. Er is op het terrein van de Nederlandse persgeschiedenis nog veel te doen.

G. J. Hooykaas

K. W. J. M. Bossaers, *Zuiderzeevissers. Geschiedenis van de belangenorganisaties van de vissers op Zuiderzee en IJsselmeer* (Publikaties van de Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders LII; Zutphen: De Walburg Pers, 1987, 272 blz., f49,50, ISBN 90 6011 533 3).

Over de geschiedenis van belangenorganisaties, wellicht afgezien van de vakbeweging, is in Nederland nog maar betrekkelijk weinig geschreven. Dat is een gemis, want juist via de geschiedenis van dit soort organisaties kan, meer dan via de geschiedenis van bijvoorbeeld afzonderlijke bedrijven, inzicht worden verkregen in de wisselwerking tussen de ontwikkeling van een bedrijfstak, en algemene economische, sociale en politieke ontwikkelingen. Belangenorganisaties moeten immers door hun aard op dit soort ontwikkelingen reageren, indien deze hun achterban raken.

Aan de nog korte lijst met werken over de geschiedenis van belangenorganisaties is nu het boek